

Regine Bots:

De pest komt in Kampen *Werken aan vakinhoudelijke en taalvaardigheidsdoelen bij geschiedenis*

Regine Bots beschrijft een lessenserie geschiedenis waarin zowel taal- als vakdoelen aan de orde komen. In de lessen wordt onder andere gebruik gemaakt van schrijfkaders: schrijfpoddrachten in de vorm van werkbladen die leerlingen helpen bij het formuleren van vakinhouden. Dergelijke schrijfkaders kunnen bij ieder vak gebruikt worden. In dit artikel belicht Regine Bots ook de ervaringen van leerlingen en docent met de lessen.

'In de zomer van 1350 vaart een schip de haven van Kampen binnen. Op de kade zit Marike. 'Een kogge uit Duitsland', mompelt ze. Ze herkent de wapenschildjes op de boeg en de kleuren van de wimpel in de mast. Langzaam glijdt het schip op de kade af. De zon is bijna onder en het is stil aan de IJsseloevers. Het enige wat je kunt horen, is het zachte geklots van het water.

Marike ziet de vreemdelingen aan land gaan. Ze dragen zakken, kisten en vaten. Enkel wankelen en leunen zwaar op elkaar. Alsof ze te veel wijn gedronken hebben. Ze lopen met onvaste stappen de loopplank af, met hangende schouders, hun gezichten verborgen onder hun kappen. Dan is er plotseling grote opschudding op de kade. Handelaren beginnen te schreeuwen, sjouwers ballen hun vuisten. 'Haal de schout', roept iemand.....'

Een paar dagen later blijkt dat aan boord van het schip bemanningsleden met de pest waren. De pest is in de stad gekomen! Ook Willem, de vriend van Marike wordt besmet door de pest. Ze gaat naar zijn huis. 'Ga weg', zegt de moeder. 'Onze tijd is gekomen. Het heeft geen zin om nu met Willem te praten. Moge de heilige Sebastiaan je beschermen, Marike.'

Met deze tekst begint het hoofdstuk 'Leven in een stad' uit de methode *Sporen 1 vmbo*. Denkt u nu: Moeilijk? Met mijn leerlingen duurt het bespreken van een dergelijke tekst uren. Overslaan!

Ik denk dat het wel kan, als je deze tekst en de rest van de informatie in het hoofdstuk benadert vanuit de principes van taalgericht vakonderwijs. Maar hoe maak je van zo'n hoofdstuk een taalgerichte lessenserie?

Idealiter start je met het formuleren van doelen: zowel vakinhoudelijke als taalvaardigheidsdoelen. Je bedenkt ook hoe je die doelen gaat toetsen. Daarna kijk je hoe je die doelen het beste kunt bereiken: met welke werkvormen, welke inhouden, enzovoort.

In de dagelijkse praktijk is het niet mogelijk om de lessen onmiddellijk en volledig op een taalgerichte leest te schoeien. In dit artikel schets ik welke mogelijkheden er zijn om taalgericht les te geven, terwijl je dicht bij de methode blijft. Het hoofdstuk 'De middeleeuwse stad' uit de methode *Sporen* voor geschiedenis voor het vo (basisvorming, vmbo) is daarbij het startpunt. In dit hoofdstuk wordt een aantal informatieve teksten steeds afgewisseld met opdrachten. Op het Grafisch Lyceum in Rotterdam, waar de lessenserie wordt uitgetoetst, gebruiken de docenten Nederlands de methode *Taallijnen*. In deze methode zit een duidelijke leesaanpak. In het kader van het taalbeleid dat op school gevoerd wordt, is van deze leesaanpak een (invul)stappenplan gemaakt, dat bij andere lessen kan worden gebruikt. Ook dit stappenplan krijgt in de lessenserie een plaats.

Hierna volgt een beschrijving van de lessen². Daarbij besteed ik ook aandacht aan elementen uit de taalgerichte vaktoets en suggesties voor tussentijdse (zelf)evaluatie door de leerlingen³. Daarna beschrijf ik de eerste ervaringen met het materiaal.

Leven in een middeleeuwse stad

Les 1 is een introductieles. De docent leest een tekst voor over de pest die in de stad Kampen opduikt. Leerlingen moeten aan de hand van gerichte luisteropdrachten naar deze tekst luisteren. Vervolgens volgt een korte schrijfpoddracht waarbij zij zich in moeten leven in de hoofdpersoon van het verhaal en

Stel je voor dat je de hoofdpersoon in dit verhaal was.
Hoe zou het dan verder met je gaan?
Verzin een vervolg op dit verhaal.

..MARiKE..... deed de deur achter zich dicht.

Het allerliefste wilde zij nu

..bij willem blijven.. en Huilen.. maar dat kon niet.....

..ze pende daarom een Heel eind weg.....

Maar toen kwam er een man naar Haar toe en zei.....

Iedereen moet in het dorp blijven zodat de pest niet.....

weeder komt.....

Daarom ging zij

terug naar Het dorp waar alle daken op een s lapel lagen.....

en sommige Gefieden nog.. en toen ze willem zag.. liggen.....

weelde ze Maar Haar in Haar keel.....

De volgende

dag werd ieder een verbaand die de pest Had en soms.....

Hoorde je nog gegil uit Het vuur kamen.....

ieder een die ook maar een beetje ziek was weede er bij.....

gegaan om te weekomén dat de pest niet verder.....

in het land kan kómmen.....

Na een week

was bijna iedereen dood en marike leefde nog.....

overal stonk Het naar rottende rictbren .. en de.....

weele venden mochten Het dorp nog niet uit.....

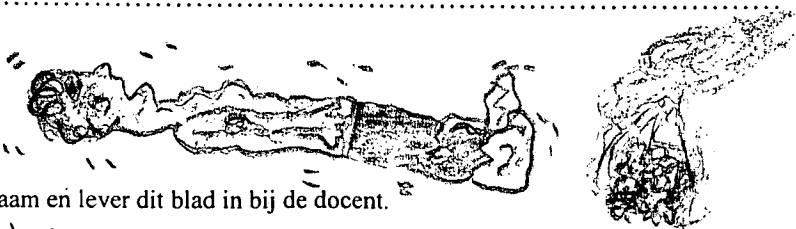
Vele jaren

later schreef marike een boek "de zwarte dood".....

Maar dat ze andere mensen kon waarschuwen.....

dat als de pest uit breekt wat je Het beslen kan doen.....

en Hoe Het is om Het mee te maken.....

Zet hier je eigen naam en lever dit blad in bij de docent.

Naam: Kar Hermanns

Afbeelding 1: De leerling maakt het verhaal af.

het verhaal moeten afmaken (zie afbeelding 1). Doel hiervan is, om leerlingen zich concreter voor te laten stellen hoe het is om in een bepaalde tijd te leven.

Stel je voor dat je de hoofdpersoon in dit verhaal was. Hoe zou het dan verder met je gaan? Verzin een vervolg op dit verhaal.

..... deed de deur achter zich dicht.

Het allerliefste wilde zij nu .....

Maar .....

Daarom ging zij .....

De volgende dag .....

Na een week .....

Vele jaren later .....

De docent kreeg de volgende beoordelings-suggesties, waarbij zowel feedback wordt gegeven op de taal als op de inhoud:

- Je verhaal past goed in de tijd, want ...;
- Je verhaal past niet zo goed in de tijd, want ...;
- Ik begrijp je verhaal goed;
- Ik begrijp de volgende zinnen niet zo goed: .....
Bedoel je .....? (verbeterde zinnen).

Les 2 begint met het maken van een woord-spin rond de begrippen 'stad' en 'platteland'. Deze worden in een klassengesprek verwerkt tot een schema op het bord dat de leerlingen overnemen in hun schrift. Vervolgens lezen de leerlingen de tekst uit het boek over dit onderwerp met behulp van een invulstappenplan (zie afbeelding 2). De leerlingen kijken eerst naar de buitenkant van de tekst en activeren hun eigen voorkennis, voordat zij de tekst daadwerkelijk gaan lezen. Dit doen zij eerst alleen en vervolgens samen met hun groepsgenoten. De bedoeling is dat leerlingen hierdoor met elkaar over de inhoud van de tekst gaan praten.

In les 3 staat de betekenis van de volgende nieuwe sleutelwoorden centraal: 'agrarisch-stedelijke samenleving', 'markt', en 'verstedelijking' (zie afbeelding 3). In de methode *Sporen* staan namelijk sleutelwoorden aangegeven. De leerlingen weten dat het belangrijk is om die sleutelwoorden in ieder geval goed te beheersen. Elk hoofdstuk komt er een aantal nieuwe sleutelwoorden bij en uiteraard worden sleutelwoorden uit eerdere hoofdstukken soms ook gebruikt. Dit hoofdstuk

worden bijvoorbeeld de begrippen 'ambacht' en 'handel' herhaald.

De leerlingen moeten in groepjes de betekenis van de sleutelwoorden achterhalen met behulp van de aanwijzingen uit het invulstappenplan (zie afbeelding 2). Vervolgens moeten zij zinnen bedenken waaruit de betekenis van dat sleutelwoord blijkt. Klassikaal worden de beste omschrijvingen uitgekozen en door de leerlingen in hun schrift genoteerd.

Les 4 wordt weer een nieuw sleutelwoord geïntroduceerd: 'burgerij'. De tekst die bij dit onderwerp van belang is, wordt door de leerlingen gelezen met behulp van het invulstappenplan. Na stap 1 en 2 volgt een korte klassikale bespreking en vervolgens worden de andere stappen van het stappenplan gezet. Ten slotte maken de leerlingen – weer in groepjes – bij elk tussenkopje vragen die de docent op de toets zou kunnen stellen. Uiteraard is het de bedoeling dat sommige van die vragen ook daadwerkelijk in de toets worden opgenomen.

In les 5 worden eerst de vragen uit de vorige les herhaald. Voor de bespreking wordt de volgende suggestie gegeven:

Zet de vraag zoals geformuleerd door de leerling op het bord. Zet eronder hoe u hem zou stellen, of laat de leerlingen suggesties doen hoe de vraag helderder gesteld kan worden. Verbeter de vraag dus indien nodig inhoudelijk en grammaticaal.

Voorbeeld:

Leerlingvraag: Welke ambachten?

Docent: 'Dat is een hele goede vraag. Toch zou ik hem iets anders stellen. Wat mist er nog in deze vraag? Wat moet er nog bij om de vraag te kunnen beantwoorden?'

Leerling: 'Er waren..., welke ambachten er waren?'

Docent: 'Ja, heel goed, welke ambachten waren er? Dat is al veel beter. Maar dat «er» is nog een beetje vaag, hè? Welke ambachten waren er... wanneer?'

Leerling: 'In uhh, bijvoorbeeld, zeg maar 1400.'

Docent: 'Heel goed, welke ambachten waren er in 1400, of in de veertiende eeuw?'

De rest van de les beantwoorden de leerlingen in groepjes vragen uit het boek. Ze werken volgens de methode 'denken-delen-

Invulstappenplan om teksten te lezen die je moet leren

Wat weet / denk je zelf?

Wat vinden jullie samen?

Wat weet / denk je zelf?	Wat vertelt jouw tekst?
<p>Verkenkend lezen</p> <p>1 Schrijf de titel op: Welke deeltitels of kopjes staan er?</p> <p>Wat staat er op de plaatjes?</p> <p>Welke andersgedrukte woorden staan er?</p> <p>Waar denk je dat de tekst over gaat?</p>	
<p>2 Wat weet je zelf al van het onderwerp?</p>	
<p>3 Lees de tekst. Bij een grotere tekst lees je tot de volgende deeltitel.</p>	

Wat weet /denk je zelf?

Wat vinden jullie samen?

<p>Wat weet /denk je zelf?</p> <p>Precies lezen</p> <p>4 Kom je belangrijke, moeilijke woorden tegen? Probeer:</p> <ul style="list-style-type: none"> . de zinnen om het moeilijke woord goed te lezen . te raden (kijk ook naar de plaatjes) . te kijken naar de woordopbouw . het woord op te zoeken in het woordenboek of te vragen <p>Belangrijke, moeilijke woorden + de betekenis</p>	<p>Wat vinden jullie samen?</p>
<p>5 Wat ben je te weten gekomen?</p> <ul style="list-style-type: none"> . over wie of wat gaat het? . waar gebeurt het? . wanneer gebeurt het? . hoe gebeurt het? . wat is belangrijk? 	

Afbeelding 2: Stappenplan Samen Lezen.

Een marktplaats, een werkplaats

Aan de kade van Kampen was het een en al bedrijvigheid. Hoe verdienden de stadsbewoners in de tijd van Marike hun brood?

Vóór het jaar 1000 werkten bijna alle mensen in West-Europa in de landbouw. Dat moest wel, anders was er niet genoeg voedsel. Na het jaar 1000 werd de techniek van de landbouw verbeterd. De grond bracht nu meer op dan de boeren zelf konden eten. Sommige mensen konden dus ander werk gaan doen: ambachten bijvoorbeeld. 1 2

Een veilige marktplaats

Voor ambachtslieden was het handig en veilig om bij elkaar te wonen. Liefst op een plaats waar ze ook hun producten goed konden verkopen. Bij een oversteekplaats in een rivier bijvoorbeeld. 3
Naar zo'n plek kwamen dan ook boeren met voedsel. Zo kwam er een markt. Dat is een plek om te kopen en te verkopen. Langzamerhand groeide er een stad: een veilige plaats waar boeren hun producten kwijt konden en ambachtslieden konden werken en wonen. 4 5

Een agrarisch-stedelijke samenleving

De handel tussen stad en platteland groeide snel. Er kwamen meer en grotere steden. Er was verstedelijking. Toch woonden de meeste mensen nog op het platteland. Zij hadden de stad wel voor allerlei dingen nodig. Er kwam een 'agrarisch-stedelijke' samenleving. De meeste mensen in zo'n samenleving waren boer, maar steden waren wel erg belangrijk voor ze. 6 7 8

7 De bouw van een nieuwe stad.

Greep op de tijd

Vergelijken met sleutelbegrippen

Vergeleken met het vorige hoofdstuk was het leven van veel mensen omstreeks 1350 anders geworden. Vergelijken: dat doen we vaak bij geschiedenis. De techniek van Egyptenaren heb je vergeleken met de techniek van de eerste boeren. Christelijke priesters heb je vergeleken met priesters bij Egyptenaren en Romeinen.
'Techniek' en 'priesters' zijn woorden die in alle tijden kunt gebruiken. Ze horen niet bij de tijd. We noemen zulke woorden sleutelbegrippen. Met sleutelbegrippen kun je verschillende perioden uit de geschiedenis goed met elkaar vergelijken. Je vindt ze altijd op de opdraaiende bladzijden van dit boek. Een begrip dat steeds gedrukt staat, is nieuw. Het wordt daar voor het eerst gebruikt. 9 10 11

Afbeelding 3: Hoofdstuk 'Een marktplaats, een werkplaats' uit: Sporen.

uitwisselen'. Dit houdt in dat de leerlingen eerst individueel de vragen maken. Vervolgens vergelijken zij hun antwoorden met die van hun duo-partner en proberen het samen eens te worden over de verschillen. Als dit gebeurd is, bespreken ze de antwoorden waar ze het niet over eens zijn, in viertallen. Binnen dit viertal vervult elke leerling een rol. De gespreksleider leidt de bespreking

over de vragen en de bijbehorende antwoorden. Als iedereen het eens is, schrijven de leerlingen de antwoorden in hun schrift. De vragen waar niet iedereen het over eens is, worden door de verslaggever opgeschreven en bewaard voor de klassikale nabespreking. De tijdbewaker houdt de tijd in de gaten en de aanmoediger, ten slotte, zorgt dat de sfeer in de groep goed blijft.

0 agrarisch-stedelijke samenleving	beroep
ambacht	landbouw
handel	markt
jagers-verzamelaars	productie
landbouwsamenleving	techniek
milieu	verstedelijking

1 werkblad 58

- a** Vul in de vakjes op het werkblad in welke verbeteringen je in de landbouw ziet.
b Welke verbeteringen hebben met techniek te maken? Zet er 'techniek' bij.

2 Leg in je eigen woorden uit waarom niet langer alle mensen in de landbouw hoefden te werken. Gebruik in je antwoord het woord 'productie'.**3 afbeelding 7**

Deze stad werd bij een oude burcht gebouwd. Bedenk waarom dat een handige plaats was om te bouwen.

4 register

- a** Wat wordt bedoeld met het woord 'ambacht'?
b Waarom gingen ambachtslieden bij elkaar wonen?
c Welke afbeelding in deze paragraaf past het best bij het woord 'ambacht'?
 Leg je antwoord uit.

5 a Welke twee dingen kon een boer op een markt doen?
b Waarom was het voor de ambachtslieden handig dat ook boeren de stad als markt gebruikten?**Verwerking met spellen**

Vervolgens oefenen de leerlingen hun kennis over de stof met behulp van twee vakgerichte taalspellen.

In het eerste spel gaat het om sleutelwoorden. De leerlingen spelen in groepjes een 'Wat-is-het-spel'. Het spel wordt gespeeld met drie leerlingen. Op tafel ligt omgekeerd een stapel kaartjes met begrippen. Leerling 1 neemt een kaartje van de stapel en kijkt wat erop staat. De andere leerling mag het kaartje niet zien. Vervolgens geeft leerling 1 aan leerling 2 een korte omschrijving van het begrip. Hierbij kan hij iets vertellen over de betekenis van dat begrip in die periode, een voorbeeld noemen, enzovoort. Hij mag de naam van het begrip op het kaartje niet zeggen! Leerling 2 moet nu proberen te raden welk begrip er op het kaartje staat. Als het niet lukt na de beschrijving het juiste antwoord te geven, mag leerling 2 vragen stellen die leerling 1 alleen met 'ja' of 'nee' mag beantwoorden. Als het antwoord goed is, gaat het kaartje naar degene die het geraden heeft en die leerling krijgt nu de beurt. Zo niet, dan blijft de beurt bij de vrager. De niet geraden kaartjes gaan onder op de stapel. Voor elk kaartje krijgen de leerlingen maximaal twee minuten de tijd.

Leerling 3 heeft de te raden woorden en omschrijvingen op een controleblad en fungeert als scheidsrechter. De beide spelers mogen elk de scheidsrechter maximaal drie keer raadplegen. De scheidsrechter mag ingrijpen als foute antwoorden worden goed gerekend of andersom. De scheidsrechter bewaakt ook de tijd. Wie de meeste kaartjes heeft na afloop, heeft gewonnen. In het spel komen belangrijke sleutelwoorden uit het hoofdstuk aan de orde: verstedelijking, ambacht, landbouwsamenleving, enzovoort.

De laatste les, les 6 kunnen leerlingen nog vragen stellen over onduidelijkheden. Zij hebben hiervoor een zelfevaluatieformulier (zie afbeelding 4). Interessant is daarbij dat ze moeten reflecteren op de inhoudelijke doelen en de taaldoelen.

Het tweede spel is een zogenaamd 'kaart-verzamelspel'. Dit spel wordt gespeeld met twee tot vier personen. Als er met vier personen gespeeld wordt, spelen er twee teams van twee. Er zijn twee grote kaarten met daarop de tekst 'landbouwsamenleving' en 'agrarisch-stedelijke samenleving'. (zie afbeelding 5). Elke speler of elk tweetal krijgt zo'n kaart. Daarnaast zijn er twintig kleine

Zelfevaluatie

Het is voor leerlingen erg belangrijk dat ze hun eigen kennis en vaardigheden in kunnen schatten. De leerlingen die onderstaand formulier eerlijk invullen weten aan welke aspecten ze nog moeten werken voor de repetitie. De checklist kan in les 6 worden ingevuld en besproken en zou de plaats in kunnen nemen van de 'kunnen-en-kennenbespreking'.

	Goed	Een beetje	Nog niet
Inhoud			
☐ Ik kan 3 verschillen noemen tussen een stad in de Middeleeuwen en een stad nu. ☐ Ik kan 3 overeenkomsten noemen (dingen die hetzelfde zijn) tussen een stad in de Middeleeuwen en een stad nu. ☐ Ik kan drie redenen noemen waarom zoveel mensen in de stad gaan en gingen wonen. ☐ Ik kan drie redenen noemen waarom je in de Middeleeuwen beter niet in een stad kon wonen. ☐ Ik kan verschillen noemen tussen het leven in een agrarisch-stedelijke samenleving en het leven in een landbouwsamenleving. ☐ Ik kan uitleggen wat landbouw, bevolkingsgroei, arbeidsdeling en verstedelijking met elkaar te maken hebben. ☐ Ik kan uitleggen wat je beroep in de Middeleeuwen te maken had met de rechten die je had. ☐ Ik kan mijn mening geven over de manier waarop de mensen met elkaar omgingen in de Middeleeuwen.			
Taal			
☐ Ik kan vragen maken bij een verhaal dat wordt verteld. ☐ Ik kan zelf een verhaaltje schrijven over het leven in de Middeleeuwen. ☐ Ik kan 5 stappen noemen die ik moet nemen als ik een tekst goed wil lezen. ☐ Ik kan als ik met anderen mag overleggen achter de betekenis komen van woorden die ik niet ken. ☐ Ik kan woorden opzoeken in het register. ☐ Ik kan zelf vragen bedenken die op de repetitie gesteld kunnen worden. ☐ Ik kan een stukje tekst uit het boek in eigen woorden samenvatten.			
Begrippen			
Ik kan de betekenis van de volgende begrippen in mijn eigen woorden omschrijven: ☐ Agrarisch-stedelijke samenleving ☐ Markt ☐ Verstedelijking ☐ Ambacht ☐ Handel ☐ Landbouwsamenleving ☐ Techniek ☐ Beroep ☐ Landbouw ☐ Produktie ☐ Burgerij ☐ Aanzien ☐ Normen en waarden ☐ Voorrechten			

Afbeelding 4: Formulier voor zelfevaluatie.

kaartjes met daarop teksten als: 'Er zijn dorpen op vruchtbare plaatsen' en 'Omdat veel mensen dicht op elkaar leven, ontstaan veel besmettelijke ziektes'. Om de beurt pakken de leerlingen een kaartje en moeten vervolgens hardop beredeneren waarom een bepaald kaartje bij een bepaald type samenleving hoort.

Tenslotte volgt een schrijfofdracht met behulp van een schrijfkader waarin de leerlingen de kennis die ze met het spel hebben geoefend, kunnen verwerken:

Schrijfofdracht: mensen in de stad in het jaar 1350

Maak het volgende verhaal af:

In deze tijd .....
 Er waren vier belangrijke groepen mensen.
 Ten eerste .....
 Ten tweede .....
 Ten derde .....
 Ten vierde .....
 Sommige mensen, nl. .... woonden .....
 Anderen, nl. .... woonden .....
 Ik heb veel geleerd over het leven in een stad in de veertiende eeuw.
 Ik heb geleerd dat .....
 Verder heb ik geleerd dat .....
 Maar het belangrijkste dat ik heb geleerd is .....

Het idee voor het gebruik voor een dergelijk schrijfkader komt uit Engeland (Lewis & Wray 1995). Voor verschillende soorten teksten (bijvoorbeeld verklaringen, procedures, beschrijvingen, enzovoort) zijn schrijfkaders ontwikkeld. Door het gebruik van een schrijfkader kunnen leerlingen gegevens ordenen. Je kunt ze bovendien de taal meegeven die geschikt is om (de relatie tussen) verschillende inhoudselementen te verwoorden. In het voorbeeld hierboven gaat het bijvoorbeeld om een opsomming. Mooi is ook de laatste zin waarin gevraagd wordt naar de belangrijkste persoonlijke leerervaringen. Leerlingen worden hierdoor gedwongen om te verwoorden wat de informatie voor henzelf betekent.

Eindtoets

Tenslotte volgt dan de toets. Daarin zijn meer traditionele vraagvormen opgenomen, en eigen vragen van de leerlingen, maar ook een aantal taalgerichte opdrachten.

Een voorbeeld van zo'n laatste opdracht:

Maak dit verhaaltje af. Schrijf nog minstens acht zinnen.

Gebruik de volgende woorden: de schout, de kerk, bedelaar, stadspoort.

Beantwoord in ieder geval de volgende vragen in je verhaal:

- Wat besluit Pieter te doen?
- Wat ziet Pieter om zich heen gebeuren als hij door de straten van de stad loopt?
- Loopt het goed af met Pieter?

Bij het nakijken wordt gekeken of je goed gebruikt wat je geleerd hebt en of je goede zinnen maakt.

Verhaal:

Pieter is twaalf jaar. Al twee jaar woont en werkt hij in de leer bij een zilversmid. De zilversmid maakt de mooiste dingen van zilver, zoals vazen, bekertjes en lepels. Dan gebeurt er iets vreselijks. Op een ochtend wordt Pieter door de vrouw van de smid wakker gemaakt. Hij moet maken dat hij wekomt, want de zilversmid heeft de pest. Even later staat Pieter verdwaasd met zijn kleren in de hand op straat. Wat moet hij nu doen? En waar moet hij vannacht slapen?

Voorlopige ervaringen

Ten tijde van het schrijven van dit artikel is de docent nog bezig met de lessenserie. De eerste ervaringen laten zien dat een goede instructie van het grootste belang is.

De dagelijkse lesroutine van de docent bestond eruit om de teksten met de leerlingen te bespreken en vervolgens de vragen en de bijbehorende opdrachten te behandelen. Daarnaast liet hij de leerlingen bij de onderwerpen waarvoor taalspellen geschikt waren, taalspellen spelen. Zo hebben de leerlingen eerder succesvol een vier-op-een-rij-spel gespeeld over de Egyptenaren. Bij dit spel staan op het spelbord in dertig vakjes teksten die te maken hebben met die periode in de geschiedenis. In

Samenlevingsvormen in de Middeleeuwen

Landbouwsamenleving

Agrarisch-stedelijke samenleving

Afbeelding 5: Voorbeeld van het kaartverzamelspel.

een vakje staat bijvoorbeeld: 'Leven na de dood'. Hierop passen de kaartjes 'hierna-maals', 'piramide', 'mummie', en 'doden-boek'. De leerlingen spelen in tweetallen en moeten om en om passende kaartjes op het spelbord leggen, waarbij een team als eerste vier-op-een-rij moet halen. Hiervoor moeten ze met elkaar overleggen en ze moeten beargumenteren waarom een bepaald kaartje op een bepaald vakje past.

Ook voor het beschreven 'Wat-is-het-spel' heeft de docent inmiddels een instructie ontwikkeld waarbij de leerlingen prima aan het werk gaan en feilloos weten wat ze moeten doen. Een belangrijke ervaring van hem was bijvoorbeeld dat het slim is om de leerlingen eerst de instructie te geven om in groepjes te gaan zitten. Daarna geeft hij pas de instructie voor het werken met het spel. Wat ook opviel, was dat de leerlingen met een hoge sociale status in de groep, hun antwoorden door konden drukken, ook al waren ze helemaal niet goed. Zo werd het belang van een antwoordblad duidelijk (waarbij eventueel ook nog een jurylid ingezet kan worden die als taak heeft om de antwoorden te controleren).

Nieuw was het werken met het stappenplan. Hoewel de leerlingen de aangeboden stappen bij Nederlands hadden gehad, bleek het formulier waarop de stappen nu waren gezet, voor de leerlingen nieuw. Daardoor legden ze ook niet direct de link met de leesaanpak zoals ze die bij Nederlands hadden geleerd, iets wat de docent wel verwacht had. Hij had zijn instructie op dit punt dan ook niet zo uitgebreid voorbereid, waardoor veel leerlingen met onduidelijkheden bleven zitten en er weinig uitkwam. Helaas heeft het werken met het stappenplan op deze manier dus niet opgeleverd wat we ervan gehoopt hadden. Hoewel het een open deur is, blijkt eens te meer dat aan leerlingen duidelijk moet worden gemaakt, dat wat ze bij Nederlands leren ook bij een ander vak toepasbaar is. En waarschijnlijk moet nog explicieter gekeken worden naar het introduceren van zo'n aanpak bij de zaakvakken.

Ook het groepswork dat in het stappenplan was ingebouwd kwam onvoldoende uit de verf, omdat hierop geen instructie werd gegeven. Er werd minder overlegd dan we

gehoopt hadden. Wellicht is het zinvol om op het stappenplan zelf de expliciete instructies voor groepswork op te nemen.

Aspecten van taalgericht lesgeven

Er is voor gekozen om dicht bij de routine van lesgeven die de docent heeft te blijven en daarbij ook de centrale rol van het boek te laten bestaan. Hoewel je het hoofdstuk 'De Pest komt in Kampen' veel diepgravender op de schop had kunnen nemen dan in dit geval is gedaan, zijn in deze lessenserie toch een behoorlijk aantal taalgerichte elementen uitgewerkt:

- het activeren en bijbrengen van voorkennis;
- leerlingen hun voorkennis schriftelijk en gestructureerd laten verwoorden;
- leerlingen samen de tekst laten lezen;
- leerlingen samen laten overleggen over de betekenis van moeilijke woorden;
- leerlingen zelf toetsvragen laten bedenken;
- leerlingen laten reflecteren op hun inhoudelijke kennis over het onderwerp en op de benodigde taalvaardigheid om die kennis te kunnen verwoorden;
- leerlingen de stof leren beheersen met behulp van taalspellen;
- leerlingen met behulp van een schrijfkader kennis die zij hebben verworven, laten verwoorden;
- beoordeling van de leerlingen niet pas bij de eindtoets, maar ook tussentijds;
- in de afsluitende toets ook taalgerichte elementen opnemen.

De hoop is dat het voorbeeld van deze lessenserie voor de docent geschiedenis inspirerend zal werken om in volgende lessenseries meer taalgerichte elementen op te nemen. Met de ervaringen van dit jaar kunnen we de lessenserie aanpassen. Belangrijk aandachtspunt daarbij zal in ieder geval zijn hoe we de leerlingen zo kunnen instrueren, dat zij op verschillende manieren succesvol samen kunnen werken.

Noten en literatuur

- 1 Met dank aan Brigitte van Hilst en Marleen Miedema voor hun commentaar op een eerdere versie van dit artikel.

2 Het idee voor het ontwikkelen van deze lessenserie komt voort uit een samenwerkingsproject rondom taalgericht vakonderwijs tussen de SLO, het APS, de HVU en CED/Het Projectbureau. Doel van dit project is om in verschillende steden elementen van taalgericht vakonderwijs uit te werken/ in te voeren en door middel van uitwisseling van de verschillende ervaringen het concept 'taalgericht vakonderwijs' verder in te vullen.

3 De lessenserie werd ontworpen door Riek van Rijswijk, taalcoördinator op het Grafisch Lyceum Rotterdam en werkzaam op Het Projectbureau. Marleen Miedema van de SLO ontwikkelde de toetsuggesties en de aanwijzingen voor tussentijdse beoordeling. John Gelens, docent geschiedenis, voerde de lessen uit.

Ebbens, S., S. Ettekenov & J. van Rooijen, *Praktijkboek samenwerkend leren*. Groningen, Wolters-Noordhoff, 1997.

Kamp, M., R. Bots & G. Kruit, *Atlas: taalgericht vakonderwijs door samenwerkend leren. Taalactiviteiten voor aardrijkskunde en geschiedenis*. Proefversie. Rotterdam, Het Projectbureau 1999.

Lewis, M. & D. Wray, *Developing children's non-fiction writing. Working with writing frames*. Scholastic, Warwickshire, 1995.

Riel, W. van e.a., *Taallijnen 1 vbo/mavo*. Den Bosch, Malmberg, 1997.

Rijswijk, R. van e.a., *Leven in een stad. Geschiedenislessen voor leerjaar 1 van het vmbo*. Interne uitgave. Rotterdam, Het Projectbureau, 2000.

Wilschut, A. e.a., *Sporen 1 vbo/mavo. Geschiedenis voor de onderbouw*. Groningen, Wolters-Noordhoff, 1998.

Carla Diemont & Yvonne de Jager-Struik:

Taalgericht vakonderwijs op het Vader Rijncollege te Utrecht

Carla Diemont en Yvonne de Jager-Struik zijn werkzaam op het Vader Rijncollege in Utrecht. Zij beschrijven hoe zij op hun school binnen het taalgericht vakonderwijs (tvo)-project leerlingen samenwerkend laten leren en lezen. Carla Diemont geeft voorbeelden van taalgerichte opdrachten en groepswork bij biologie en verzorging. Yvonne de Jager-Struik, taalcoördinator op het Vader Rijncollege, maakt duidelijk onder welke omstandigheden tvo op een school kan slagen.

De televisie en de kranten staan er tegenwoordig vol van. Taalonderwijs deugt niet. En nog minder als het gaat om de zogenaamde zwarte scholen. Alleen al het woord 'zwart': een steeds verder polariserende wereld van verschil aanduidend. Een taalkwestie?

Op elke VMBO-school, zoals het Vader Rijncollege in Utrecht er ook een is, bestaat van oudsher een taalachterstand. Historisch gezien blijken leerlingen van voorheen de ambachtsschool en de varianten die hierop gekomen zijn, moeite te hebben met het lezen en het begrijpend lezen van de vaktaal en een hoeveelheid Nederlandse woorden. De oorzaken kunnen liggen in het vermogen van het kind, maar ook in de omstandigheden waarin het kind leeft. Iedereen kent de verhalen over kinderen in de jaren vijftig en zestig, die door hun sociaal-economische achterstand niet die opleiding kregen die zij qua capaciteit aan hadden moeten kunnen. Ook nu is dit proces zichtbaar aanwezig. Veel kinderen die hun wortels in een andere cultuur dan de westerse hebben (laten wij ophouden om over zwarte scholen en alloch-